

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԵՎ ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ԸՄԲՈՒՆՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՓՈՐՁ

Ջ. Ռոուլսի արդարության ազատական հայեցակարգի հիմքում ընկած է ազնվության սկզբունքը, սակայն այն քննարկվում է արդարության պայմանագրային մոդելի համատեքստում: Պայմանագրի, կամ, որ նույնն է, փոխհամաձայնության մասնակիցները գործնական խորհրդատվական շփումների միջոցով հանգում են արդարության երկու սկզբունքների ձևակերպմանն ու ձանաչմանը: Առաջինը հավասար բաշխման սկզբունքն է և դրա տարածումը մարդկանց հավասար իրավունքների և ազատությունների վրա, իսկ երկրորդը՝ հավասար հնարավորությունների և չափավոր անհավասարության կամ տարբերակման սկզբունքը: Այդ երկու սկզբունքները կազմում են Ջ.Ռոուլսի արդարության հայեցակարգի մեթոդաբանության բովանդակությունը:

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ՝ սոցիալական արդարություն, ազատական և սոցիալ-դեմոկրատական ըմբռնումներ, համեմատական վերլուծություն:

Սոցիալական արդարության սկզբունքները մեզ ներկայանում են ավարտուն և ձևակերպված տեսքով: Նախ՝ ազատության սկզբունքը նշանակում է, որ բոլոր մարդիկ օժտված են հավասար իրավունքներով՝ հավասարապես օգտվելու հիմնական ազատությունների համակարգից: Երկրորդ՝ առկա է տարբերակման սկզբունքը, որը պահանջում է, որ սոցիալական և տնտեսական անհավասարությունը կարգավորվի այնպես, որ՝

ա) առավել նվազ հաջողակները կարողանան ակնկալել առավելագույն օգուտները.

բ) պաշտոնները և հասարակակն դիրքերը բոլորի համար բաց լինեն, այսինքն՝ ազնվորեն պահպանվի հավասար հնարավորությունների սկզբունքը¹: «Բոլոր սոցիալական արժեքները, – նշում է Ռոուլսը, – ազատությունը և բարենպաստ հնարավորությունները, եկամուտները և հարստությունը, ինքնահարգանքի սոցիալական հիմքերը՝ այդ ամենը պետք է հավասար բաշխվի, բացի այն դեպքերից, երբ այդ արժեքներից ցանկացած մեկի կամ բոլորի անհավասար բաշխումը յուրաքանչյուրին տալիս է առավելություն»²: Ելնելով այս պատկերացումից կամ ըմբռնումից՝ դժվար չէ հասկանալ, թե, ըստ Ռոուլսի, որն է անարդարությունը. դա այնպիսի անհավասարություն է՝ իրական և այժմեական տեսքով, որը ոչ մեկին առավելություն չի տալիս³:

Այստեղ ակներև է Ռոուլսի հայեցակարգային ըմբռնման նշանակությունը՝ ճշգրտել և կոնկրետացնել «ընդհանուր» ըմբռնման դրույթները: Սակայն դրանցում ոչինչ չի ասվում այն մասին, թե ինչպես պետք է վարվել բարիքների տարբեր տեսակների հետ, որոնք բաշխվում են հասարակական տարբեր ինստիտուտների կողմից: Չէ՞ որ, մի կողմից՝ բաշխման ենթակա են այն–

1 Տե՛ս Քուլզ Ջ. Теория справедливости. – Новосибирск: изд-во Новосибирского университета, 1995, էջ 54:

2 Տե՛ս նույն տեղում, էջ 41:

3 Տե՛ս նույն տեղում:

պիսի բարիքներ, ինչպիսին են ազատությունն ու անձնավորության ինքնահարգանքը, որոնք կարելի է դասել քաղաքական արժեքների թվին, իսկ մյուս կոմից՝ հնարավորությունները և եկամուտները, որոնք իրենցից ներկայացնում են տնտեսական արժեքներ: Եվ քանի որ այդ բարիքների բնույթը միատեսակ չէ, ծագում է հարց՝ «դրանցից որո՞նք կարելի է ձանաչել առավել կարևոր»: Այլ խոսքերով՝ առաջանում է այդ արժեքների առաջնահերթության հիմնախնդիրը: Հետևաբար, արդարության սկզբունքների միջև, որոնք կարգավորում են տարատեսակ բարիքների և արժեքների բաշխումը, անհրաժեշտ է սահմանել պատշաճ հավասարակշռություն: Այդ հարցը նվազ չափով է շոշափվում Ռոուլսի աշխատություններում: Ռոուլսը բավարարվում է ընդհանուր բնույթի, ինչ-որ իմաստով, վերացական պնդումներով, մասնավորապես՝ անհատները բարձրագույն բարիք են համարում իրենց հիմնարար նպատակներն ու արժեքները՝ դրանք ազատ ձևակերպելու և վերանայելու հնարավորությունը, այսինքն՝ բարոյական ինքնավարությունը¹: Այստեղ ևս ծագում է հարց՝ տնտեսական և սոցիալ-քաղաքական պրակտիկայում հնարավո՞ր են արդյոք վերոնշյալ սկզբունքների իրականացման կարգի խախտումներ: Ըստ Ռոուլսի՝ դրանք հնարավոր են միայն մի դեպքում, եթե պահանջվում է սահմանափակել ազատությունը՝ հանուն ուրիշ ազատությունների, կամ եթե տվյալ հասարակության մեջ իրավունքները երաշխավորված են անբավարար կերպով: Այդ կապակցությամբ, Ա.Ալեկսեևան նկատում է՝ «... ազատությունը չի կարող ապահովվել այնքան ժամանակ, մինչև որ հասարակությունը չհասնի ժողովրդավարության և տնտեսական բարգավաճման որոշակի մակարդակի ... երբ այն ար-

դեն երաշխավորված է, ոչ մի անկում չի կարող հանգեցնել նրա վերացմանը: Հետադարձ ընթացք գոյություն չունի»²:

Ռոուլսը բազմիցս կրկնում է, որ քաղաքական արդարության բնույթը հիմնված է անհատական ազատության և քաղաքական ու քաղաքացիական հավասարության բացարձակ արժեքի ձանաչման վրա: Այս խոսքերի մեջ երևակվում են արդարության առաջնության կանտյան մոտիվները, նրա գերակայությունը ցանկացած սոցիալական նպատակների և արժեքների նկատմամբ: Այդ իսկ պատճառով ինստիտուտները որքան էլ արդյունավետ կառուցված լինեն, պետք է լուծարվեն կամ վերափոխվեն, եթե չեն բավարարում արդարության հայեցակարգի պահանջները³:

Միաժամանակ, Ռոուլսը հնարավոր է համարում միասնական հայեցակարգային սխեմայի շրջանակներում ձևական իրավունքները և տնտեսական արդյունավետության պահանջը միավորելը նյութական բարեկեցության ամենաբարձր նվազագույնը ստանալու յուրաքանչյուրի իրավունքի հետ: Ըստ ամերիկյան փիլիսոփայի՝ միայն այն հասարակությունը, որ իր քաղաքացիներին կարող է երաշխավորել այդ հիմնարար իրավունքը, կարող է համարվել արդար: Ընդամին՝ պետության քաղաքացիները հանդես են գալիս որպես ռացիոնալ էգոիստներ, որոնք կենտրոնացած են սեփական շահերի և նպատակների վրա: Եվ քանի որ շահերի մրցակցությունը պարտադիր է, անհրաժեշտ է մուծել ինչ-որ ընթացակարգ, որի դեպքում մարդը, որ օժտված է օրինական հավակնություններով, համաձայն կլինի արդար ինստիտուտների և պրակտիկայի հաստատման հետ: Հա-

2 Алексеева Т.А. Современные политические теории. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2000, էջ 142-143.

3 Снй Роулз Дж. Теория справедливости. – Новосибирск: изд-во Новосибирского университета, 1995:

1 Տե՛ս նույն տեղում՝ էջ 53-54:

սարակության ռեալ ինստիտուտների նկատմամբ արդարության սկզբունքների կիրառումը՝ համաձայնության, պայմանագրի առարկա է: Կնքելով հասարակական պայմանագիր՝ մարդկանց խմբերը պետք է իրար միջև մեկընդմիշտ լուծեն, թե ինչն է արդարությունը, իսկ ինչը՝ անարդարությունը:

Որոշակի հետաքրքրություն է ներկայացնում արդարության՝ թե՛ ազատության և թե՛ բարեկեցության առումով, պրակտիկ իրագործման ըմբռնումը Ռոուլսի կողմից: Ըստ Ռոուլսի՝ դրա հիմքում պետք է լինի հասարակական և քաղաքական այնպիսի համակարգի կառուցումը, որին նա տվել է «սեփականության տիրապետման ժողովրդավարություն» անվանումը: Այդ համակարգի կազմակերպման սկզբունքները դիտարկվում են բավական հարևանցիորեն և ամենաընդհանուր ձևով, սակայն պարզ է, որ նպատակն է՝ «ժողովրդական ռեժիմի հաստատումը, որտեղ հողը և կապիտալը պատկանում են նշանակալի թվով մարդկանց, բայց ոչ հավասարապես»¹: Ընդսմին՝ «հասարակության մեջ չկա այնպիսի բաժանում, որ նրա համեմատաբար ոչ մեծաքանակ խավին հնարավորություն տա վերահսկելու արտադրական ռեսուրսների մեծ մասը»²: Ըստ Ռոուլսի՝ սեփականության ապակենտրոնացումն անհրաժեշտ է, մի կողմից՝ հասարակական ազատության և հավասար հնարավորությունների համար նյութական նախադրյալներ ստեղծելու, իսկ մյուս կողմից՝ շուկայի գործառնության էթիկայես չարդարացված հետևանքները վերացնելու նպատակով: Ռոուլսի նկարագրած սոցիալական համակարգը կապիտալիզմը չէ, այլ ավելի շուտ կապիտալիզմի և սոցիալիզմի ինչ-որ սիմբիոզը (համակեցություն), կամ, հնարավոր է, ազատական սոցիալիզմը: Ինքը՝

Ռոուլսը, իր տեսական համակարգը կոշտ կերպով չի կապակցում այս կամ այն քաղաքական վարչակարգի հետ, գտնելով, որ այն համատեղելի է տարբեր տեսակի վարչակարգերի, ներառյալ և սոցիալիստականի հետ³:

Ջ.Ռոուլսի ազատական հայեցակարգի տեսական թերություններից մեկը բարոյականության փոխարինումն է ռացիոնալությամբ: Ռոուլսն ուղղակիորեն նշում է, որ «արդարության՝ որպես ազնվության» հայեցակարգի մեջ անհատներն ըմբռնվում են որպես «միմյանց նկատմամբ շահագրգռվածություն չունեցող», իսկ, ըստ էության, իրար հանդեպ անտարբեր մարդիկ, և որ «արդարությունը՝ որպես փոխհամաձայնության արդյունք, ձեռք է բերվում ոչ թե բարոյական զգացումների, այլ ընթացակարգերի միջոցով, որոնք համապատասխանում են օբյեկտիվության պահանջներին»⁴: Այս տեսակետից, հասարակությունն ըմբռնվում է որպես «օտարների հավաքատեղի», որոնց համար միակ նշանակալի արժեքը սեփական շահն է: Սակայն եթե դա այդպես է, ապա իսկապես, կարևոր են ոչ թե զգացումները, այլ հենց ընթացակարգերը, ինչը հասարակական դաշինքը դարձնում է ծայրաստիճան անկայուն: Եթե բարոյականությունն ապահովվում է ոչ թե զգացումներով, այլ ընթացակարգերով (ավելի ճշգրիտ, իրավական ընթացակարգերով), ապա հասարակությունը պահպանելու միակ եղանակը հանդիսանում է այդ ընթացակարգերի անխախտելիության հաստատումը: Դա կանխորոշում է ազատականների պահպանողական դիրքավորումը՝ սոցիալական ինստիտուտների և պրակտիկաների նկատմամբ «status quo»-ի պահպանման հարցերում: Տեղին է Ու.Կիմլիկայի կշտամբանքը՝ հասցեագրված ազա-

1 Տե՛ս նույն տեղում՝ էջ 172:

2 Տե՛ս նույն տեղում:

3 Տե՛ս նույն տեղում:

4 Տե՛ս նույն տեղում, էջ 27-28

տական մտածողներին՝ «ազատականության մեջ նրանց ինստիտուցիոնալ հայացքները ետ են մնում տեսականից»¹։ Այս հետևությունը վերաբերում է ինչպես Ռոուլսին, այնպես էլ նրա հետևորդներին։ Ռոուլսն, ինչպես նշում է Կիմլիկան, չնայած բաշխման արդարության վերաբերյալ իր ողջ տեսական պայծառին, «մեզ ոչինչ չի ասում այն մասին, թե մեր հասարակության մեջ ինչպես կարելի է հակազդել անարդարությանը, և, մանավանդ, ոչինչ չի ասում այն մասին, որ գոյություն ունի լուրջ անարդարություն, որին հարկավոր է հակազդել»²։

Արդարության ազատական հայեցակարգի տեսական և գործնական անկատարելությունը, նույնիսկ իր չափավոր տարբերակով, որը ներկայացված է Ռոուլսի մոդելով, մեզ ստիպում է անդրադառնալ մեկ այլ տեսության, մեկ այլ խմբի, որտեղ նախապատվությունը տրվում է ոչ թե ազատությանը, այլ բարիքին՝ իր դասական մեկնաբանությանմբ՝ որպես առաքինություն։

Ժամանակակից քաղաքական դիսկուրսի գլխավոր առանձնահատկությունը հանդիսանում է շրջադարձը անհատապաշտական արժեքներից դեպի հանրային և հանրային արժեքները։ Արևմտյան գրականության մեջ ծագել է «կոմունիտարիզմ» եզրույթը (community – հանրություն)։

Գլխավոր պրոբլեմը, որի յուրօրինակ պատասխանն է կոմունիտարիզմը, հանդիսանում է Արևմուտքում ժամանակակից ազատական ժողովրդավարության խորը ճգնաժամը։ Դրա դրսևորումները տեսանելի են ազատական-ժողովրդավարական հասարակություններում՝ քաղաքացիական մշակույթի թուլացման, անհատապաշտական արժեքների համեմատությամբ

քաղաքացիական (քաղաքական) արժեքների նշանակության նվազման միտումների մեջ։ Այդ գործընթացի արտաքին արտահայտություններն են դարձել հասարակական կյանքի աճող բյուրոկրատացումն ու կենտրոնացումը, մարդկային զանգվածների օտարվածությունը քաղաքականությունից (քաղաքական ապատիա), խորացող սոցիալական շերտավորումը (արևմտյան հասարակության մերիտոկրատացումը), միջին դասակարգի ճգնաժամը³։

Արդարությունը որպես քաղաքական փիլիսոփայության և էթիկայի հիմնախնդիր արծարծվել է նաև մի շարք հետխորհրդային փիլիսոփաների աշխատանքներում։ Դրան անցնելով՝ նախապես նշենք, որ այդ հիմնախնդրին անդրադարձել են նաև որոշ խորհրդային փիլիսոփաները՝ արդարության ժամանակակից բուրժուական հայեցակարգերի գաղափարախոսական քննադատության դիրքերից⁴։

Այստեղ, նախքան բուն Ռոուլսի հայեցակարգի քննադատությանն անցնելը, անհրաժեշտ ենք համարում հիշատակել հայտնի ռուս փիլիսոփա Տ.Ա.Ալեքսեևայի անունը։ Հենց նա է սկզբնավորել Ջ.Ռոուլսի արդարության տեսության, ինչպես նաև ամերիկյան քաղաքական փիլիսոփայության մեջ Ռոուլսի հայացքների հայտնի քննադատների հայեցակարգերի փիլիսոփայական վերլուծության հետխորհրդային ավանդույթը⁵։

3 Տե՛ս Лэш К. Восстание элит и предательство демократии. – М.: Логос, Прогресс, 2002, 224 էջ։

4 Տե՛ս Гринберг Л.Г., Новиков А.И. Критика современных буржуазных концепций справедливости. – Л.: Наука, 1977 – 162с.; Мальцев Г.В. Буржуазный эгалитаризм. Эволюция представлений о социальном равенстве. – М.: Мысль, 1984 – 285с.։

5 Տե՛ս Алексеева Т.А. Справедливость: морально-политическая философия Джона Роулза. – М.: Наука, 1992 – 112с.; Алексеева Т.А. Джона Роулз и его теория справедливости. – Вопросы философии. – 1994, № 10, с.26-37; Алексеева Т.А. Справедливость как политическая концепция: очерк современных западных дискуссий. – М.: МОНФ, 2001 – 241 с.։

1 Տե՛ս Кимлика У. Либеральное равенство. – В сб.: Современный либерализм (под ред.Л.Б.Макиевой). – М., 1997, էջ 183։

2 Տե՛ս նույն տեղում՝ էջ 187։

«Ռոուլսագիտության» ավանդույթը շարունակել են ռուս փիլիսոփաներ Բ.Ն.Կաշնիկովը, Ն.Վ.Պեչերսկայան, Ռ.Կ.Շամիլևան և Բ.Լ. Մակենան¹:

Արդիականացման և գլոբալացման գործընթացների հետ կապված սոցիալական ու քաղաքական արդարության ասպեկտներն ուսումնասիրվել են ռուս փիլիսոփաներ Վ.Գ.Ֆեդոտովայի, Ա.Գ.Միսիվչենսկոյի, Ն.Ն.Զարուբինայի, Ա.Յու.Զուդինի, Ա.Վ.Կիվայի և ուրիշների աշխատանքներում²:

Ժամանակակից հետազոտությունները հաստատում են, որ արդարության ազատական ըմբռնմանը գալիս է փոխարինելու հասարակական բարօրության և ազատության սկզբունքների օրգանական միավորման կամ դրանց համադրության գաղափարը: Դրա ջերմեռանդ պաշտպաններից են Զիկազոյի

համալսարանի էթիկայի և իրավունքի ֆակուլտետի պրոֆեսոր Մարթա Նասբաումը և հնդիկ փիլիսոփա և տնտեսագետ, նոբելյան մրցանակի դափնեկիր (1988թ.) Ամարտի Սենը: Այդ գաղափարը ոչ միայն ավելի համահունչ է արդարության սոցիալ-դեմոկրատական մոդելին, այլև համապատասխանում է հետխորհրդային հասարակություններում սոցիալական անվտանգության, օտարման աստիճանական հաղթահարման կամ մեղմացման սոցիալական ռազմավարության հրամայական պահանջներին: Այդօրինակ գաղափարը, կամ, որ նույնն է, արդարության հիմնախնդրի լուծման նկատմամբ «չափավոր» մոտեցումը սեղմ բնութագրել է Ա.Սենը. «Ի՞նչն է մեզ հետաքրքրում անհատի գործունեությունը որպես հասարակության անդամի և տնտեսական, սոցիալական և քաղաքական գործողությունների մասնակցի (շուկայում նրա մասնակցությունից մինչև, ուղղակի կամ միջնորդավորված ներգրավվածությունը քաղաքական և այլ ոլորտներում՝ անհատական կամ համատեղ գործունեության մեջ)»³ Բնութագրելով «ազատությունը որպես զարգացում» իր հայեցակարգը՝ Ա.Սենը արդարացիորեն ընդգծում է, որ ընդհանուր բարօրության ձգտումը ենթադրում է մարդկային հանրությունների համատեղ գործունեություն: Եվ որ այդ ձգտումն անիրագործելի է հասարակությունից դուրս, քանի որ առանձին մարդու համար հոգևոր և ֆիզիկական ուժերը բավարար չեն հռչակված նպատակի կենսագործման համար: Եվ որ սոցիալական զարգացման նպատակների ու միջոցների հիմքում ընկած է ազատության գաղափարը, քանի որ հնարավորությունների առկայության դեպքում յուրաքանչյուր մարդ հանդես է գալիս որպես իր ճակատագրի ակտիվ կեր-

1 Shtu Kashnikov B.N. Либеральный утилитаризм и его критика в политической философии Дж.Роулза. – Общественные науки и современность. – 2003, № 2 – с.84-95; Печерская Н.В. Современный дискурс справедливости: Джон Роулз или Майкл Уолцер? – Общественные науки и современность. – 2001, № 2 – с.77-88; Шамилева Р.К. Модели справедливости в современной либеральной теории Запада. – М.: Макс Пресс, 2004, 260с.; Макеева Л.Б. Дискуссия между “либералами” и “коммунитаристами” в социальной философии и этике. – В сб.: История философии: Запад-Россия-Восток (книга четвертая: Философия XX века). – М.: “Греко-латинский кабинет” Ю.А.Шичалина, 1999. – с.425-427.

2 Федотова В.Г. Модернизация “другой” Европы. – М.: ИФРАН, 1997 – 255с.; Федотова В.Г. Третий путь. – Свободная мысль. – 2002, № 2, с.47-63; Федотова В.Г. Когда нет протестантской этики. – Вопросы философии. – 2001, № 10, с.27-44; Модернизация и глобализация: образы России в XXI веке (Отв.ред. В.Г.Федотова). – М.: 2002 – 208с.; Мысливченко А.Г. Перспективы европейской модели социального государства. – Вопросы философии. – 2004, № 1\4, с.3-12; Зарубина Н.Н. Этика служения и этика ответственности в культуре русского предпринимательства. Общественные науки и современность. – 2004, № 1 – с.96-105; Зудин А.Ю. Олигархия как политическая проблема российского посткоммунизма. Общественные науки и современность. – 1999, № 1 – с.45-65; Кива А.В. Российская олигархия: общее и особенное. Общественные науки и современность. – 2000, № 2, с.18-28.

3 Shtu Sen A. Развитие как свобода. – М.: Новое изд-во, 2004, с.36.

տողն ու այն տնօրինողը: Մարդկային հնարավորությունների ամրապնդման և պահպանման գործում անգնահատելի է պետության և հասարակության դերակատարությունը: Այն «... ավելի շուտ ամփոփված է մարդկային գործունեության աջակցության, այլ ոչ թե պատրաստի բարիքների բաշխման մեջ»¹: Մյուս կողմից՝ լիարժեք մարդկային գործունեությունը պահանջում է կազմակերպել նաև մասնավոր կյանքի ոլորտ, որն առերևույթ թվում է, թե կապված չէ սոցիալական բարօրության նպատակի իրագործման հետ:

Արդարության սոցիալ-դեմոկրատական հայեցակարգի ընդհանուր մեթոդաբանությունը կառուցված է երկու փոխկապված սկզբունքների վրա. առաջինն արտահայտում է մարդու բնական ձգտումը՝ համատեղ գործունեությամբ իրագործելու ընդհանուր բարօրության ապահովման սոցիալական նպատակը, իսկ երկրորդը նույնպիսի բնական ձգտումն է՝ անկախ, ինքնուրույն և ինքնավար գոյություն: Սոցիալ-դեմոկրատական հայեցակարգի մեջ ազատության այս երկու մեկնաբանություններին համապատասխանում են սոցիալական արդարության երկու՝ ինչ-որ իմաստով միմյանց հակադիր երկու մոդելներ: Մի կողմից՝ սոցիալական արդարությունը պահանջում է համակողմանի աջակցություն մարդկային գործունեությանը, ինչն, անտարակույս, որոշակի բարոյական պարտավորություններ է դնում այլ մարդկանց և պետության վրա: Ուրիշ խոսքով, հիմնարար մարդկային հնարավորությունները բովանդակում են դրանց զարգացման պահանջ, որը հասցեագրվում է ուրիշներին, մասնավորապես՝ պետությանը: Մյուս կողմից, ակներև է, որ արդարության գաղափարը ներառում է նաև յուրաքանչյուր մարդու իրավունքը՝ տնօրինելու իրեն ընձեռված հնարավորությունները և

ինքնուրույնաբար լուծելու այն խնդիրը, թե ինչպես կարելի է դրանք օգտագործել:

Այսպիսով՝ սոցիալ-դեմոկրատական մոտեցման շրջանակներում արդարությունը հանդես է գալիս և՛ որպես պետական աջակցության պահանջ՝ սոցիալական ընտրության համար համապատասխան հնարավորությունների ստեղծում, երկրորդ՝ քաղաքական մասնակցության և բյուրոկրատիայի դեմ պայքարի համար հնարավորությունների ստեղծում, և, երրորդ՝ մշակութային ինքնանույնականացման հնարավորությունների ստեղծում: Եվ, վերջապես, պետության կողմից անհատի մասնավոր կյանքին չմիջամտելու իրավական պահանջ:

Այստեղից արդեն բոլորովին հեռու չէ մինչև այն բանի քողարկված ընդունումը, որ սոցիալ-դեմոկրատական տեսությունը, չնայած վերոնշյալ տարբերություններին, փաստորեն վերարտադրում է սոցիալական ազատականության ավանդական պահանջները, թեև այլ մեթոդաբանական հիմքով: Առաջին հերթին դա վերաբերում է այնպիսի ասպեկտներին, ինչպիսին են սոցիալական և տնտեսական գործընթացներում պետության առանձնահատուկ դերի ծանաչումը, անհատական ինքնավարության և անհատական իրավունքների պաշտպանությունը: Եվ, չնայած այն բանին, որ աշխարհայացքային (սոցիալ-փիլիսոփայական) էական տարբերությունները մնում են, այսուհանդերձ գործնական հետևությունների առումով վերոնշյալ երկու մոտեցումներն, ավելի շուտ, մեկը մյուսին լրացնում են, քան իրար հակասում:

Նույնը վերաբերում է նաև սոցիալական քաղաքականության առաջնահերթություններին: Մի կողմից՝ ակնհայտ է, որ սոցիալական քաղաքականության նպատակների և միջոցների ըմբռնման նկատմամբ սոցիալ-դեմոկրատական և ազատական մոտեցումների

1 Տե՛ս նույն տեղում՝ էջ 71:

միջև տարբերությունները հիմնարար բնույթ ունեն: Եթե ազատական մոտեցումն ուղղված է քաղաքական ինստիտուտների գործառնության բացասական հետևանքների (աղքատությունը, անհավասարությունը, զրկանքները և այլն) շտկման-վերացմանն, ապա սոցիալ-դեմոկրատական մոտեցումը՝ դրանց բուն պատճառների վերացմանը: Դրան համապատասխանում է նաև սոցիալական քաղաքականության իրականացման միջոցների տարբերությունը: Ազատականները շեշտը դնում են ռեսուրսների վերաբաշխման վրա («ռեսուրսիզմ»), իսկ սոցիալ-դեմոկրատները՝ այնպիսի ինստիտուտների համակարգի ստեղծման վրա, որը կբացառի ծայրաստիճան աղքատության և անհավասարության բուն հնարավորությունը («ինստիտուցիոնալիզմ»): Այդ իսկ պատճառով զարմանալի չեն թվում որոշ ազատական հեղինակների հետևություններն՝ ազատականության սոցիալական ծրագրի թուլության մասին, և նույնքան միամտություն են այդ ծրագիրը ավելի արմատական դարձնելու առաջարկությունները¹:

Այսպիսով՝ ի տարբերություն ժամանակակից ազատականության, որը մեկուսացել է կոնկրետ ինստիտուցիոնալ հիմնախնդիրների լուծումներից, սոցիալ-դեմոկրատիայի գործունեությունն ուղղված է սոցիալ-քաղաքական համակարգի վերափոխմանը՝ մարդկային կյանքի պայմանները իրապես բարելավելու նպատակով: Սոցիալական զարգացման տվյալ ռազմավարության հաջող մարմնավորման կոնկրետ օրինակ է ծառայում Շվեդիայում, Ֆինլանդիայում, Նորվեգիայում սկանդինավյան սոցիալ-դեմոկրատիայի գործառնության պրակտիկան:

Սակայն, մյուս կողմից, սոցիալ-դե-

մոկրատիայի արմատական քաղաքական հռետորաբանությունը և սոցիալական ազատագրության պաթոսը զուգակցվում է մասնավոր սեփականության և ներկայացուցչական ժողովրդավարության ավանդական ազատական ինստիտուտների ճանաչմամբ: Այս ամենը ևս մեկ անգամ հաստատում է մեր գլխավոր հետևությունն այն մասին, որ արդարության հիմնախնդրի լուծման նկատմամբ ազատական և սոցիալ-դեմոկրատական մոտեցումների միջև գոյություն ունեն ոչ թե դիմակայության, այլ փոխլրացումայնության հարաբերություններ: Այսինքն՝ ժամանակակից ազատականների և կոմունիստարիստների դիրքավորումները ավելի շուտ մեկը մյուսին լրացնում են, քան թե գտնվում են առձակատման մեջ: Պետք է խոստովանել, որ արդարությունը, որպես քաղաքագիտական կատեգորիա, ազատական և կոմունիստարիստական հեռանկարներում արտահայտում է սկզբունքորեն տարբեր արժեքներ (մի դեպքում՝ անհատապաշտական, իսկ մյուս՝ հանրային արժեքները), սակայն և՛ մեկը, և՛ մյուսը հավասար չափով անհրաժեշտ են ժամանակակից հետխորհրդային հասարակության արդիականացման, առաջընթացի զարգացման համար: Այլ խոսքերով՝ հիմնարար դրական լուծումը ոչ թե այն է, որ միանշանակորեն նախապատվությունը տրվի իրավունքին կամ բարօրությանը, անհատին կամ հանրությանը, այլ ազատության և բարօրության օրգանական միասնությունն է:

Հոդվածի ներկայացման տարեթիվը՝
08.03.2015

1 Стів Кимлика У. Либеральное равенство. – Современный либерализм. – М.: Дом интеллектуальной книги, Прогресс-Традиция, 1998, с.138-190.

1. Роулз Дж. Теория справедливости. – Новосибирск: изд-во Новосибирского университета, 1995
2. Лэш К. Восстание элит и предательство демократии. – М.: Логос, Прогресс, 2002
3. Алексеева Т.А. Современные политические теории. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2000
4. Кимлика У. Либеральное равенство. – В сб.: Современный либерализм (под ред. Л.Б.Макиевой). – М., 1997
5. Гринберг Л.Г., Новиков А.И. Критика современных буржуазных концепций справедливости. – Л.: Наука, 1977
6. Мальцев Г.В. Буржуазный эгалитаризм. Эволюция представлений о социальном равенстве. – М.: Мысль, 1984
7. Алексеева Т.А. Справедливость: морально-политическая философия Джона Роулза. – М.: Наука, 1992
8. Алексеева Т.А. Джона Роулз и его теория справедливости. – Вопросы философии. – 1994, № 10
9. Алексеева Т.А. Справедливость как политическая концепция: очерк современных западных дискуссий. – М.: МОНФ, 2001
10. Кашников Б.Н. Либеральный утилитаризм и его критика в политической философии Дж.Роулза. – Общественные науки и современность. – 2003, № 2
11. Печерская Н.В. Современный дискурс справедливости: Джон Роулз или Майкл Уолцер? – Общественные науки и современность. – 2001, № 2
12. Шамилева Р.К. Модели справедливости в современной либеральной теории Запада. – М.: Макс Пресс, 2004
13. Макиева Л.Б. Дискуссия между “либералами” и “коммунитаристами” в социальной философии и этике. – В сб.: История философии: Запад-Россия-Восток (книга четвертая: Философия XX века). – М.: “Греко-латинский кабинет” Ю.А.Шичалина, 1999.
14. Федотова В.Г. Модернизация “другой” Европы. – М.: ИФРАН, 1997
15. Федотова В.Г. Когда нет протестантской этики. – Вопросы философии. – 2001, № 10
16. Модернизация и глобализация: образы России в XXI веке (Отв.ред. В.Г.Федотова). – М.: 2002
17. Мысливченко А.Г. Перспективы европейской модели социального государства. – Вопросы философии. – 2004, № 1\4
18. Зарубина Н.Н. Этика служения и этика ответственности в культуре русского предпринимательства. Общественные науки и современность. – 2004, № 1
19. Зудин А.Ю. Олигархия как политическая проблема российского посткоммунизма. Общественные науки и современность. – 1999, № 1
20. Кива А.В. Российская олигархия: общее и особенное. Общественные науки и современность. – 2000, № 2
21. Сен А. Развитие как свобода. – М.: Новое изд-во, 2004

ПОПЫТКА СРАВНИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА ЛИБЕРАЛЬНОГО И СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ОСМЫСЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ

АЙК ТАДЕВОСЯН

*Национальная Академия Наук НАН РА,
Института Философии, социологии и права, аспирант*

Статья посвящена политологическому сопоставительному анализу либеральной и социально-демократической концепций социальной справедливости. Раскрыта сущность этих концепций, моделей, рассмотрены механизмы их воспроизводства.

Дата представления статьи: 08.03.2015

AN ATTEMPT OF COMPARATIVE ANALYSIS OF LIBERAL AND
SOCIAL DEMOCRATIC CONCEPTS OF SOCIAL JUSTICE

HAYK TADEVOSYAN

*PhD student at National Academy of Sciences of the Republic of Armenia,
Institute of Philosophy and Law, Postgraduate Student*

The article is devoted to the liberal and comparative political analysis of social justice and social-democratic concepts. The essence of those concepts, models, their reproduction mechanisms have been observed, the decisive role of social-democratic conception of justice for the social system of some European countries has been shown.

Article submission date: 08.03.2015